

УДК 336:338.43

Хлистун О. А. викладач

м. Умань

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Анотація. В статті досліджено поняття «фінансова безпека» як на рівні держави, так і на рівні підприємства. Обґрунтовано авторське визначення поняття «фінансова безпека» та наведено його відмінності. У статті виконано критичний аналіз наукових підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства», здійснено їх систематизацію, виявлено переваги та недоліки тлумачень даної категорії різними науковцями.

Ключові слова: фінансова безпека, фінансова захищеність, фінансова безпека підприємства, фінансова безпека держави, економічна безпека.

Аннотация. В статье исследовано понятие «финансовая безопасность» как на уровне страны, так и предприятия. Приведено и подтверждено авторское понятие «финансовая безопасность» и показаны его отличия. В статье сделан критический анализ научных подходов к определению понятия «экономическая безопасность предприятия», проведена их систематизация, выявлены преимущества и недостатки трактовки категории разными учеными.

Ключевые слова: финансовая безопасность, финансовая защищенность, финансовая безопасность предприятия, финансовая безопасность государства, экономическая безопасность.

Abstract. In this article a concept «Financial safety» is considered both at the state level and at the level of enterprise. The author determination of concept «financial safety» is grounded and its differences are characterized. The article made a critical analysis of scientific approaches to the definition of “economic security” by their arrangement, Advantages and disadvantages of different interpretations of this category scientists

Key words: financial safety, financial protection, financial security of enterprise, financial safety of the state, economic security

Постановка проблеми. В умовах перманентної кризи агропродовольчої сфери України, яка характеризується величим впливом коливань факторів внутрішнього і зовнішнього середовища на фінансовий стан підприємств, загрозами їх фінансовим інтересам з боку окремих суб'єктів господарювання, високим рівнем фінансових ризиків, одним з актуальних напрямів управлінської діяльності підприємств агропродовольчої сфери є фінансовий захист, нарощення ринкової вартості та забезпечення його життєдіяльності в майбутньому періоді. Так, до основних видів

зовнішніх загроз ми можемо віднести протиправну діяльність кримінальних структур, конкурентів, юридичних та фізичних осіб, що займаються промисловим шпигунством, рейдерством або шахрайством, неплатоспроможних контрагентів, раніше звільнених носіїв комерційної інформації, а також правопорушення з боку представників контролюючих, правоохоронних та інших державних органів. У свою чергу внутрішні загрози характеризуються діяльністю чи бездіяльністю окремих посадових осіб підприємства та носіїв комерційної інформації, що суперечить майновим правам та інтересам суб'єкта господарювання, наслідками яких можуть бути нанесення фінансової шкоди, виток або втрата інформаційних ресурсів, підрив ділової репутації, виникнення проблем у відносинах з контрагентами, конфліктних ситуацій з представниками кримінального середовища, конкурентами, контролюючими та правоохоронними органами, виробничий травматизм тощо. Чутливість національної економіки навіть до непомітних коливань кон'юнктури світових ринків є надто високою. Дія зовнішніх шоків швидко мультиплікується та поширюється в економіці країни, спричиняючи потрясіння промислового комплексу, пригнічуєчи діяльність підприємств. При цьому слабка розвиненість державних напрямків впливу на розвиток економічних процесів через недосконалість інституційного середовища, а також зростання рівня тінізації в ринковому середовищі призводить до послаблення системи економічної безпеки підприємств, знижуючи ефективність розвитку їх економічного потенціалу. Проблема забезпечення підприємства системою економічної безпеки набуває актуальності та значущості в умовах відновлення посткризової економіки та в системі економічної безпеки держави виступає одним із пріоритетних напрямків розвитку. Саме тому, формування системи фінансової захищеності підприємств агропродовольчої сфери є вкрай актуальним та своєчасним в умовах трансформації національної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність та своєчасність розробок механізмів та систем фінансової захищеності підприємств агропродовольчої сфери підкреслена відомими вченими Варналій З.С., Гришової І.Ю., Кужелем В.В., Шабатурою Т.С., Крюковою І.О., Чирвою О.Г., Митяй О.В., Худолій Л.М., Борисовою В.А., Чупісом А.В., Дем'яненкою М.Я., Лупенко Ю.О., Саблуком П.Т., Хома І.Б. та іншими. [1-11]

Метою статті є обґрунтування визначення поняття «фінансова безпека» як на рівні держави, так і на рівні підприємств, зокрема агропродовольчої сфери, які мають свою специфіку функціонування.

Виклад основного матеріалу. Наслідки світової економічної кризи наклали свій руйнівний відбиток на всі сфери діяльності України, ставши головною перешкодою сталого розвитку її економіки. Вже

сьогодні дуже актуально повстає питання своєчасного виявлення факторів, які негативно впливають на фінансову діяльність підприємств, знижують їх конкурентоспроможність, підвищують ризик діяльності та перешкоджають формуванню ефективного механізму фінансового планування. У посткризовий період, працюючи в нестабільному політичному та економічному середовищі, переважна кількість вітчизняних підприємств перебуває в загрозливому фінансовому стані, стає збитковими та банкрутує. За таких умов функціонування ефективна діяльність підприємств в ринковому світі в першу чергу залежить від рівня ефективності їх фінансової діяльності, що зумовлює зосередження уваги до посилення фінансової безпеки підприємств.

В економічній літературі для характеристики рівня забезпечення фінансової безпеки вживаються різні категорії, в першу чергу – це загрози. Загрози фінансової безпеки України – це сукупність реальних чи потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів в фінансовій сфері. Загрози ускладнюють саморегуляцію економіки та реалізацію фінансових інтересів, спричиняють вихід фінансових індикаторів за межі їх порогових значень. Завданнями держави є виявлення загроз, вимірювання рівня їх небезпеки, реалізація адекватних заходів щодо запобігання та усунення загроз, а також негативних наслідків їхнього впливу [1]. Вкрай негативний вплив на систему забезпечення фінансової безпеки держави мають інституційні деформації. Інституціональні деформації – це якісні викривлення інституційних форм фінансово-економічної системи.

Основними формами інституціональних деформацій фінансової системі України на сучасному етапі є: тіньова економіка, рейдерство, непродуктивний відплів капіталу, корупція та тіньова парадержава. Саме ці форми інституціональних деформацій, є найбільшими за обсягами, соціально-економічними наслідками та реальними загрозами фінансової безпекі України. Все це об'єктивно зумовлює здійснення активних дій щодо формування ефективного та дієвого механізму державного управління ризиками у фінансовій сфері, спрямованого на запобігання кризовим явищам та мінімізацію їх наслідків, забезпечить ефективне функціонування національної економіки в цілому та агропродовольчої сфери зокрема.

Найбільш повноцінним та прийнятним визначенням суті економічної безпеки є такий стан функціонування, за якого підприємство та його продукція є конкурентоспроможними на ринку та одночасно гарантує: найбільш ефективне використання ресурсів, інтелектуального та кадрового потенціалу; стабільність функціонування, стійкість та прогресивність розвитку; можливість протидіяти негативним впливам зовнішнього та внутрішнього середовища його функціонування. Відповідно головною

метою реалізації заходів із забезпечення економічної безпеки підприємства є гарантування його стабільного та максимально ефективного функціонування, а завданнями такої роботи є: досягнення мети функціонування підприємства; забезпечення ефективного використання ресурсів; запобігання руйнівному впливу зовнішнього середовища; зміцнення фінансової стійкості та платоспроможності; охорона комерційної таємниці та інформації; досягнення безпеки персоналу підприємства, майна і капіталу. Система безпеки фінансово-господарської діяльності спрямована насамперед на забезпечення власного функціонування, проте, слід наголосити, що у той же час вона є і складовою частиною як на рівні структурних підрозділів суб'єкта, так і на рівні галузі, регіону, держави. Втім достатньо очевидно, що формування фінансової безпеки стає потрібним саме тоді, коли підприємство вже опинилося у стані фінансової небезпеки, – а головним, в умовах мінливості та невизначеності ринкового середовища, та підвищеного рівня ризику комерційних ат фінансових операцій. Фінансову безпеку в загальному виді розглядають як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємств, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості та рентабельності бізнесу, якості управління та використання основних та оборотних коштів, структури його капіталу, норми виплат за цінними паперами, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства та перспектив її технологічного і фінансового розвитку .

Окремо ми можемо наголосити на пріоритетності заходів, спрямованих на реалізацію концептуальних основ побудови дієвої системи захисту суб'єктів господарювання:

- забезпечення прийнятного (науково обґрунтованого) рівня критеріїв захищеності та критеріїв фінансово-господарської безпеки;
- дотримання критерію фінансової обґрунтованості вартості системи безпеки;
- впровадження комплексу упереджувальних заходів;
- створення механізму та умов оперативного реагування на загрози і прояви негативних тенденцій функціонування;
- запобігання посяганням на ресурси структурних підрозділів;
- своєчасного попередження, обмеження та нейтралізації впливу окремих зовнішніх і внутрішніх факторів;
- здатність самостійного функціонування системи безпеки фінансово-господарської діяльності структурних підрозділів суб'єктів господарювання за єдиними методологічними, функціональними та організаційними принципами.

В згідності із Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV поняття «фінансова безпека підприємства» визначається як один із головних факторів, який впливає на національну безпеку країни. Із законодавчої точки зору «фінансова безпека підприємства – це захищеність життєво важливих інтересів підприємства, при якій забезпечується його стабільний розвиток, шляхом запобігання та нейтралізації існуючих і потенційних загроз економічним інтересам» О. І. Барановський стверджує, що фінансова безпека – це рівень захищеності фінансових інтересів [1]. Шабатура Т.С. запропонувала досліджувати фінансову безпеку підприємства як кількісно та якісно детермінований рівень його фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його зростання в поточному і перспективному періодах [2]. В той же час І.А. Бланк [12, с.16-17] стверджує, що провідну роль фінансової компоненти в загальній системі економічної безпеки підприємства визначають такі основні положення: фінансова діяльність продукує основну форму ресурсного забезпечення реалізації економічної стратегії підприємства; операції, пов’язані з фінансовою діяльністю підприємства, мають стабільний характер; фінансова діяльність відіграє пріоритетну роль в забезпечені стабілізації економічного розвитку підприємства в цілому; фінансові ризики за своїми негативними наслідками належать до категорії найнебезпечніших. Хома І.Б.[10] характеризують фінансову безпеку підприємства як стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей, що дає змогу запобігти внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечувати тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.

Ще одним прихильником даного підходу є Митяй О.В. [9], який надає досить просте визначення фінансової безпеки підприємства і характеризує її як стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних та потенційних джерел небезпеки або економічних загроз.

Неможливо залишити поза увагою погляди автора [5], який визначає фінансову безпеку підприємства як захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються негативно на його діяльності. Фінансову безпеку підприємства це стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості й рентабельності бізнесу, якості управління, використання основних і оборотних засобів підприємства,

структурні його капіталу, норми дивідендних виплат за цінними паперами як синтетичного індикатору поточного фінансово-господарського стану підприємства і перспектив його технологічного та фінансового розвитку. Фінансове забезпечення підприємства – це здатність суб’єкту підприємництва здійснювати свою господарську, зокрема й фінансову діяльність ефективно та стабільно шляхом використання сукупності взаємопов’язаних діагностичних, інструментальних і контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити їх рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовищ .

Шабатура Т.С. вважає, що визначення поняття фінансової безпеки підприємства з боку ефективності функціонування корпоративних ресурсів є не повним.[7] Оскільки найвагомішою змістовою характеристикою даного поняття виступають фінансові інтереси, як основний чинник формування напрямів фінансового розвитку діяльності підприємства, тому вони, на наш погляд, повинні бути відображені в структурній побудові визначення фінансової безпеки підприємства. Але, як вже було зазначено нами раніше, при формуванні системи фінансової безпеки підприємства необхідно враховувати тільки домінантні фінансові інтереси за для підвищення можливості ефективної реалізації комплексу захисних методів.

Організація і функціонування системи безпеки фінансово-господарської діяльності повинна відповісти таким критеріям:

1. Забезпечення усіма доступними законними засобами, методами і заходами безпеки фінансово-господарської діяльності структурних підрозділів підприємства, членів товариств (у т. ч. засновників, акціонерів, інвесторів концерну), майна, інформаційних ресурсів тощо від можливих загроз.
2. Постійне здійснення комплексу заходів щодо забезпечення дії системи фінансової безпеки, впровадження функціонування комплексу упереджуvalьних заходів.
3. Забезпечення фінансової безпеки та захисту інформації структурних підрозділів підприємства, із застосуванням всіх законних (дозволених) форм і методів попередження, виявлення та припинення правопорушень.
4. Забезпечення дотримання науково обґрунтованих критеріїв рівня фінансової безпеки, відповідності встановленим вимогам і нормам під час проведення спеціальних заходів та засобів захисту, залучення новітніх технологій протидії промисловому шпигунству, досягнень вітчизняного та зарубіжного досвіду.
5. Забезпечення дотримання критерію фінансової обґрунтованості вартості системи безпеки.
6. Здатність самостійного функціонування системи фінансової безпеки структурних підрозділів підприємства за єдиними методологічними, функціональними й організаційними принципами

Механізм фінансової безпеки характеризує захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань. Її складовою є якість фінансових інструментів і послуг, що захищає наявних і потенційних клієнтів від негативного впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на їх фінансовий стан, а також гарантує у разі потреби повернення вкладених коштів.

На погляд Гришової І.Ю., вартісний підхід – це принципово новий підхід¹ в ідеології оцінювання економічного потенціалу підприємства, адже вже сьогодні традиційна концепція управління бізнесом, що опирається на співставлення економічних результатів з аналогічними базовими показниками, переходить до довгострокового прогнозу фінансових потоків і безперервного моніторингу вартісних індикаторів.[4] Здатність підприємства створювати вартість шляхом ефективного використання наявних ресурсів продукує принципово нову площину ключової компетентності, що і є джерелом формування конкурентної переваги, яку неможливо копіювати та реалізувати конкурентами. При цьому система економічної безпеки підприємства представляє собою сукупність функціональних складових, основними з яких є: фінансова, кадрова та інтелектуальна, інформаційна, правова та екологічна. Проте аналіз літературних джерел[7-11] свідчить, що фінансова безпека відіграє ключову роль серед функціональних складових економічної безпеки як на рівні окремого підприємства, так і на рівні держави. Розглянуті підходи розглядають фінансову безпеку підприємства як його здатність протистояти негативному впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, миттєво та своєчасно реагувати на загрози, а також забезпечити умови збереження інтелектуальної власності та комерційної таємниці.

Проте, кризові трансформаційні процеси, що останнім часом зворушили економіку України та безпосередньо викликали ряд фінансових інновацій, зумовлюють необхідність пошуку нового механізму фінансової безпеки підприємства, що забезпечить реалізацію його фінансових інтересів та сприятиме нарощенню ринкової вартості бізнесу в майбутньому. Реалізація даного механізму має тісний взаємозв'язок із колом завдань, серед яких найбільш актуальними є: зниження виробничих витрат, збільшення доходів, мінімізація фінансових ризиків, підтримка конкурентоспроможності продукції, зміцнення ринкових позицій, нарощення масштабів виробництва тощо, виконання яких в умовах посткризової економіки можливо лише шляхом впровадження та використання фінансових інновацій. Так все більшого розповсюдження в сучасній економічній науці та широкій практичній реалізації в процесі управління фінансо-

вими потоками підприємств і становленні фінансової архітектури промислового комплексу набувають потокові підходи. Виходячи з цього, пропонуємо власне тлумачення дефініції «фінансова безпека підприємства», згідно з яким, – це система методів і принципів управління фінансовими потоками підприємства, які спрямовані на попередження та подолання фінансових загроз підприємства та забезпечення реалізації фінансових інтересів його власників.

Отже, враховуючи інноваційні засади потокових підходів щодо обґрунтування фінансового забезпечення розвитку підприємств промислового виробництва поняття фінансової безпеки набуває нових сутнісних економічних характеристик в контексті управління фінансовими потоками промислової сфери

Висновок. Виходячи з проведеного аналізу поглядів науковців стосовно визначення поняття «фінансова безпека», фінансову безпеку підприємства слід досліджувати, як діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва в поточній та стратегічній перспективах.

Відмінностями запропонованого визначення від існуючих є: – по-перше, прагнення визначити поняття того, що забезпечення фінансової безпеки підприємства є діяльністю фінансового менеджменту з безпеки; по-друге, визначення є показником оцінки забезпечення фінансової безпеки підприємства – зрист капіталу власник (акціонерів) підприємства в розмірі, що необхідний для розвитку підприємницької діяльності та визначений у поточних і перспективних планах.

На основі проведеного аналізу теоретичних підходів до визначення дефініцій «економічна безпека підприємства» та «фінансова безпека підприємства» нами встановлений прямий зв'язок між зазначеними категоріями. Це обумовлюється тим, що до складу функціональних складових економічної безпеки підприємства входять: фінансова, кадрова та інтелектуальна, інформаційна, правова та екологічна складові, де фінансова безпека виступає головною складовою економічної безпеки підприємства, оскільки пріоритетні фінансові інтереси власників бізнесу пов'язані з економічним простором їх реалізації, а в системі економічних інтересів підприємства вони є домінантами, від яких залежить ефективність розвитку підприємства та успішність реалізації економічних інтересів власників в довготерміновій перспективі.

Таким чином, фінансова безпека є універсальною категорією, яка відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином, оскільки проявляється через захищеність діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосовуватися до

існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08 .04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / О. І. Барановський. – К. : Інститут економіки і прогнозування НАН України, 2000. – 36 с.

2. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 200 4. – 784 с.

3. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: спец. 08 .06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / К. С. Горячева – К. : Інститут економіки і прогнозування НАН України, 200 6. – 20 с.

4. Гришова И.Ю. Финансовое обеспечение перерабатывающих предприятий в контексте формирования финансовых потоков./ И.Ю. Гришова// Азимут научных исследований: экономика и управление.- 2012.- № 1. – С.22-24.

5. Бутенко В.В. Повышение финансовой безопасности предприятий птицеводства / И.Ю.Гришова, В.В.Бутенко// Вектор науки ТГУ. Серия: Экономика и управление. – Тольятти. . – 2013. № 1 – С.36-39.

6. Гришова И.Ю. Розробка заходів управління ризиками фінансової безпеки підприємства. / И.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Вісник Сумського національного аграрного університету: науково-методичний журнал. Серія: фінанси і кредит. №2, 2012. – с.15-21.

7. Шабатура Т.С. Зміщення фінансової складової економічної безпеки підприємства / И.Ю Гришова, Т.С. Шабатура // Облік і фінанси №1, 2013.- С.99-105

8. Шабатура Т.С. Формування фінансової складової економічної безпеки підприємницької діяльності машинобудівних підприємств / И.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Інноваційна економіка № 4, 2013. – С.319-324

9. Хома І.Б. Управління фінансовими ризиками виробничого підприємства / І.Б. Хома, К.П. Ходор // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління «Розвиток фінансових методів державного управління національною економікою». – Серія «Економіка». – Донецьк: ДонДУУ, 2009. – [Т. X]. – Вип. 126. – С. 193–197.

10. Хома І.Б. Моделювання систем ефективного управління фінансовими потоками на підприємстві / І.Б. Хома, Ю.В. Андрушків // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: становлення і проблеми розвитку». – Львів: Видавництво Львівської політехніки. – 2011. – № 704. – С. 24–29.

11. Митяй О.В. Вплив економічних ризиків на фінансову безпеку аграрних підприємств /О.В. Митяй // Економіка харчової промисловості. – 2014.- № 2.- С. 23-28.